

פרשוה לזו. והשתא, אם אין רגל הקו"ף דבוק למעלה, היכי חיישינן לזבוב לומר דקו"ף הוה ושיתיה סמ"ך, והלא הסמ"ך סתומה היא כדאמרינן בפרק הבונה: מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים, ורגל הקוף פתוחה, ואם סתמתה, מכריחנו לומר ד'ספל' הוא ולא 'קפל' וזבוב לא חסרה לרגלה של קוף. שאם תאמר אע"פ שסתומה היא ודרכה להיות פתוחה חיישינן דלמא 'קפל' הוא, וכי היכי דזבוב חסריה לרגליה דקו"ף הכי נמי אמשיכיה ואדבקה — והא אמרת שאין דרך זבוב להמשיך אלא לחסר? אלא ודאי משמע כיון דחיישינן דילמא זבוב חסריה לרגליה דקו"ף ושוויה סמ"ך, שאין בין הקו"ף והסמ"ך אלא אותו רגל לעכובא. ואם נסתמה למעלה — כשר. ואף למטה — אם נסתמה, נראה מכאן דהויא כשרה, ויסייע מזה הרמב"ם ז"ל. וכיון דתינוק דלא חכים ולא טפש קרי לה קו"ף, אע"פ שנדבקה — לא מפסלה, אף על פי שמן הדין אין להדביקה למטה, וכדמוכח בפרק הבונה.

אלא שאין ראייה כל כך, דשמא בשטרות דלא קפדי אינשי בדקדוק צורת האותיות, ואע"פ שכיוצא בו פוסל בספר תורה. אבל הועיל לנו כל זה להחזיר הדבר להלכה רופפת שאמרו בירושלמי דיבמות (פרק ז, ופ"ה ממע"ש ופ"ז מפאה ה"ו) 'אם הלכה רופפת היא בידך ראה כיצד הצבור הוא נוהג ונהוג כמותן' (תשב"ץ ח"א נ. וצ"ע בדברי בנו — הרשב"ש ז"ל, בשו"ת — רמג).

וע' בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג קכא) שהביא מכאן שיש במשמע שהשתמשו לכתיבת שטרות באותיות מרובעות כעין כתב אשורית. ע"ש בנידון כתיבת שטר כתובה בכתב אשורי.

חיישינן לזבוב — שכל מה שיש לנו ליישב שתי הלשונות שלא תימצא סתירה וחזרת הסופר — יש לנו ליישב, אפילו באופן הרחוק (עפ"י שו"ת הריב"ש — רמט, ועוד).

דף קסז

לא ליחוי בסוף מגילתא, דלמא משכח לה אחר וכתבי דמסיק ביה זוזי... — ואף על פי שאם יוציא כנגדו שטר שכתוב בו 'לויתי מפלוני' והוא חתום בסופו, יהא נאמן לטעון לא לויתי כלום אלא חתמתי על נייר חלק לבעל דיני והוא זה שכתב כרצונו, שהרי יש עמו כח 'מיגו', שהיה יכול לטעון 'פרעתי' — אעפ"כ אמר אביי שאין לחתום כן, פן ישכח ענין חתימתו ויאמר 'לא לויתי מעולם' סתם, ולא ידע לפרש פשר חתימתו, ואז יחייבוהו בדין (נמוקי יוסף עפ"י בעל התרומות).

וכבר נחלקו הראשונים ז"ל האם אפשר לטעון טענת 'פרעתי' בשטר הכתוב בכתב ידו ללא עדים; שיטת הרמב"ם (מלוה יא, ג) והרמב"ן שנאמן, ושיטת הרשב"ם (קעו. ד"ה ה"ג שאני) הרז"ה והרשב"א שאינו נאמן.

— משמע שאם לא כתב כלום ממעל לחתימה, אי אפשר לתבוע ממון על סמך חתימה בלבד. ומכאן למוציא על חברו גליון חלק עם חתימתו, אין לו שום תביעה, ויכול החתום לטעון ממני נפל ומצאתו. זהו מצד הדין, אבל מצד המנהג כתב הב"ח שכבר נהגו בארצות הללו לגבות בו על פי תיקון המדינות. ואולם במקום שאין מנהג קבוע נראה שאין לגבות בו (עפ"י ש"ך חו"מ סט סק"ט, כדעת העיר-שושן).

ההוא בזבינא — ה-ב' שרשית. שמא נגזר מלשון בזבז, לפי שהמוכס מבזבז ממונו על כך, לקנות המכס מאת המלך. וגם על ידי כך מבזבז ממונם של אחרים (ריעב"ץ).

מתלת ועד עשר לא לכתוב בסוף שטה — הגם ש'שמונה' אי אפשר לעשותו 'שמונים' — הלא הש"ס מדבר בלשון ארמית, שעלול לעשות מ'תמני' 'תמנין' (עפ"י ש"ך מב סק"ו. עש"ע).

— אם כתב כן, הרי זה שטר העלול להזדייף ופסול. ואם מצאנו שטר שכתוב בו תלתין, חמשין וכו' בסוף שורה — כשר ואין חוששין שהיה כתוב שלש וזיפו, כי מן הסתם עשו הסופר והעדים כד"ן (ריטב"א; נמוקי יוסף. וכ"ה ברמ"א חו"מ מב, ד ובבאה"ג).

מסתימת הפוסקים נראה לכאורה שב"ד פוסלים שטר זה אעפ"י שיכולים עתה לתקנו ולמנוע חשש זיוף [כגון ע"י סימון סוף המלה, או חזרה וקיום]. ויש לדון אם מועיל תיקון המלוה קודם שהגיע השטר ליד ב"ד, או שמא כיון שבשעת כתיבתו היה פסול, שוב אין מועיל תיקון. וע' נידון כיוצא בזה בספר שער משפט — מובא בפתחי תשובה מה סק"ו. וצ"ע.

אמר ליה: דין חתימות ידא דידי היא, מיהו קמיה דרב אחא בר אדא לא חתימי לי מעולם. כפתיה ואודי' — ואם לא היה מודה — נחלקו ראשונים; הרמב"ם כתב (עדות ה, ד) שעד המעיד על חתימת עצמו, צריך שיהא זכור מעצמו במעשה, ואם לאו — אין קיומו קיום. (והוסיף וכתב: 'וכל מי שאינו דן כן, לא ידע בדיני ממונות בין ימינו לשמאלו'. וע"ש בהשגות הראב"ד).

והריטב"א כאן חולק, שהרי לולא שהלה היה מודה, קיומו של רבא את חתימתו היה תקף. אפשר שאף הריטב"א לא אמר אלא בכגון שלא זכור לו שחתם לפני רב אחא מעולם. [ואפשר שגם זה בכלל מה שאמר רבא גופיה (בשבועות מא): כל מלתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה, ע"ש. ולפר"ח שם קאי אפילו אעדים, ואעפ"י שאומרים להר"ם (וכ"ה בבעה"מ להלן קע). אבל אם אומר שידוע בעצמו שאינו חותם כלל לפניו, אין זה קיום.

כותבין גט לאיש אע"פ שאין אשתו עמו... ובלבד שיהא מכירן — הכרה זו אין ענינה הכרת הפנים גרידא, אלא שידעו שמותיהם [ושמות אבותם]. והכרה זו נעשית אפילו על ידי עד אחד, אשה או קרוב. אך לא על פי בעלי הדבר עצמם. ואין חילוק בענין הכרה זו אם כתבו את הגט לאיש ללא נוכחות האשה או בנוכחותה (ראשונים; פוסקים — אה"ע קכ, ג).

[החזו"א (חו"מ לקוטים סו"י כא) צידד שאין לעדים לחתום אלא אם יתאמת בלבם שזהו שמו. ואם הבעל עצמו מביא אדם אחר להעיד על שמו, ויש לעד ספק בלבו שמא יש קנוניא ביניהם — אין לו לחתום על פיו, שאין לו לחתום עד שיהא סמוך ובטוח שהוא אמת. אך כתב שמהראשונים אין משמע כן. וצ"ע].

— לכתחילה נראה שצריך להכירם קודם שיחתמו, אולם אם כבר חתמו ולא הכירו ורק אחרי כן הוברר שכן הוא שמו ושמה — כשר (בית שמואל — קכ, ג).

(ע"ב) זאין כותבין למלוה עד שיהא לוח עמו — אפילו העדים ראו את הלוח ששעבד נפשו בקנין ובשטר שיחול השעבוד מיד, שגם אם לא ילוה עד זמן מרובה, כל קרקעותיו משועבדים מעתה — אף על פי כן אין כותבים למלוה, שמא לבסוף לא ילוה ולא נשתעבד כלום (נמוקי יוסף). ובשטר שיש בו הקנאת נכסים מהיום — נחלקו הראשונים האם נשתעבד אפילו לא נמסר השטר לידו (כן דעת רש"י רמב"ן רשב"א ריטב"א ועוד — ב"מ יג) אם לאו (ר"ה, רי"ף ורמב"ם).

'כותבין שטר למוכר אע"פ שאין לוקח עמו' — יש אומרים, דוקא אם כותבים בשטר המכר שקיבל המעות מיד הלוקח, אבל בלאו הכי אין כותבים אלא מדעת הלוקח, שמא אינו מרוצה באותה לקיחה (עפ"י ר"י בן מגאש; נמוקי יוסף. ואעפ"י שיהא הלוקח נאמן לטעון נתתי דמים (ע' במובא לעיל קנד:), מ"מ יש בדבר חובה לגביו שאם לא ירצה לשקר או אם יודה מטעם כלשהו שלא שילם, יצטרך לשלם).
יש אומרים אפילו בלא קבלת מעות כותבים, שאין הפסד ללוקח בכתיבה זו, כי אין השטר מהווה ראיה עד שיגיע ליד הלוקח או המלוה, שכיון שהדין ידוע שכותבים שטר למוכר, אם בא להוציא דמים אומרים שמא מעצמך כתבו לך, ועליו הראיה.

'ואין כותבין ללוקח עד שיהא מוכר עמו' — כתב הרמב"ן: החידוש שבדבר הוא שאפילו אם קנו מיד המוכר [שלא בפני הלוקח] — אין כותבים ללוקח שטר, שלא אמרו 'סתם קנין לכתובה עומד' [ואין צריך להמלך על הכתיבה] אלא בקנין שנעשה בנוכחות הקונה. ועוד, שמא אין המוכר חפץ שיתנו ללוקח השטר עד שיקבל מעותיו.
ואולם דעת הרשב"א והרא"ה שאם עשו קנין — כותבים שטר לקונה בכל אופן. ומשנתנו מדברת ללא קנין, ושנאה התנא אגב הרישא.

'זהלוקח נותן שכר' — וצריך הלוקח להקנות למוכר את השטר, שיהא שייך לו, ובשעת מעשה הקנין בשטר, חוזר המוכר ומקנה את השטר לקונה. וכל זה בשטר קנין, אבל שטר המשמש כראיה — אין צריך (קצות החשן קצא, א עפ"י גטין כ.).
[וזה שאמר ירמיהו (לב, י) 'ואכתוב בספר ואחתום' הגם שהמוכר כותב שטר — אלא לפי שהלוקח משלם שכר סופר. ומדובר שם בשטר ראיה, שהרי קנה בכסף, ואין צריך שיהא שייך למוכר. משך חכמה, סוף בהר].
וע"ע בקהלות יעקב כתובות מז, ה.

'אין כותבין שטרי אירוסין ונשואין אלא מדעת שניהם' — אף על פי שאבי הכלה אומר לעדים, כך וכך אני מתחייב לתת לחתני — אין כותבים עד שיבוא החתן לפניהם. שלא התירו לעשות כן אלא בלווה ובמוכר מפני שהם דחוקים למעות, אבל כאן למה יכתבו ללא דעת החתן. ועוד, שמא עושה כן רק כדי להתפאר שיצא עליו שם כי פלוני נושא בתו ואינו אמת (פסקי הרי"ד).

'זליחוש לשני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת, דלמא... אלא זה בפני זה' — התוס' פרשו שהקושיא היא בשהוחזקו בעיר שני יוסף בן שמעון [ואליבא דר' אלעזר שאמר 'עדי מסירה כרתי', וקיי"ל כוותיה. אבל לר' מאיר, אין הגט כשר כשהוחזקו שני יוסף בן שמעון (ע' נוב"ק אה"ע פו פז; תנינא קטו) אלא אם יש בו סימן מזהה לאיש ולאשה זו] — שמא עדי המסירה לא יתנו אל לבם שיש כאן איש ואשה ששמותיהם זהים, ואולי אשה זו היא אשת חברו ולא אשתו, וכשתבוא לבית-דין יתירו להנשא על פי עדי המסירה, ולא ישגיחו לשאול את העדים שמא טעיתם ולא השגחתם בדבר. ותרצו, כשהוחזקו בשני יוסף בן שמעון אין מגרשים זה בלא זה, ושוב אין לחוש, כי לעולם בית-דין חוקרים את היו שם שני יב"ש.

וכמו כן היה אפשר לתרץ שאין מגרשים אלא אם העדים מכירים שזו היא אשתו. אלא שלא רצו לתרץ כן כי אין זו תקנה טובה, שרק בטורח ימצאו עדי מסירה (תוס' גטין כד: ד"ה בעדי).

ולפי זה יוצא לכאורה כשיש שני 'יוסף בן שמעון' בעיר, אין צריך בדוקא שיבואו שניהם, אלא ב"ד יחקרו את העדים האם הם מכירים שזו אשתו. כן כתב רבנו ירוחם (הובא ביתה יוסף אה"ע קלו. עפ"י חזו"א חו"מ לקוטים. וע"ש שצידד אפשרות אחרת בזה).

ויש פירוש אחר בראשונים (ער"ן וריטב"א), 'אין מגרשין נשותיהן אלא זה בפני זה' — אין העדים חותמין לבעל לבדו עד שיגרש בפניהם, שחוששים שמא ישלח הגט לאשה אחרת ויקלקלה (ע' בזה בחזו"א אה"ע פט; צא, ט; חו"מ לקוטים, כא. וע"ע בשער המלך — גרושין ב, ג).

דף קסח

'צורבא מרבנן לאו אורחיה למידק' — ואף על פי כן מקבלים עדותו, וגם הוא עצמו מותר לו להעיד בדבר, אף שאינו מדקדק בו כל כך — אפשר משום שברוב פעמים אינם טועים ואין לנו לחוש לטעות. ורק אם חזר ואמר 'טעיתי' מקבלים את חזרתו (קובץ שעורים. וע"ע במה שהעיר בספר אילת השחר).

'נידבר עם הארץ בהדיה...' — מוכח שאין איסור בדבר, להסתכל בפנויה כדי לבדקה אם היא נאה בעיניו לישאנה, ואין בזה צד איסור [ולא עוד אלא שראוי לעשות כן. אבל לא יסתכל דרך זנות], כי אם היה אסור, לא היו אומרים לעם הארץ עמוד וחטא בשביל שיזכה חברך (ערמב"ם ומגיד משנה — איסורי ביאה כא, ג. וצ"ע כשהיא נדה. וע' בשו"ת אגרות משה אור"ח ח"א כו).

זוהאינדא דלא עבדינן הכי, שדיוהו רבנן אאשה כי היכי דלא לשהייה' — 'ועם כל זאת, טוב הדבר לומר לבעל שיפרעם משלו, כל היכא דאפשר' (ריטב"א. וכ"כ הטור אה"ע קנד ב'סדר הגט').

ופירש הט"ז (קכ סק"ה) שהתקנה היתה שאם היא נותנת שכר לסופר — הגט כשר, שאין זה 'וכתבה' כי חכמים הקנו לבעל אותו השכר כאילו הוא שלו, דהפקר ב"ד הפקר, אבל אינה חייבת ליתן שכר. ואף אם כתב הסופר בסתם ולא פרשו מי יתן — אי אפשר לחייבה לשלם לו שכרו.

'בבורה' — הרש"ש פרש שעמדה בורה זה זמן רב ביד הנותן, ואין מי שיחפוץ ליטלה באריסות או בחכירות.

עוד אפשר שעלו בה קמשונים וחרולים וטרחתה מרובה, ומאידיך הנאת הנותן גדולה יותר, שמטיב הלה עם שדהו ומתקנה.

'לימא בכופין על מדת סדום קא מיפלגי' — יש לשאול, והלא מדת כל אדם כן היא, שאינו רוצה להעמיד זכויותיו בידי בעל דינו?

ויש לומר שמדובר בשאומר לו חברו: נכתוב שנינו כאחד, ויעמוד השטר בידך. ואפילו הכי חלק רשב"ג, כי טוען בכל שעה תדרוש ממני לראות את השטר, ותרבה המריבה (רמב"ן). ויש שפרשו שנותנים השטר ביד שלישי.

זדמית עלאי כי אריא ארבא' — על שם הכתוב דב אורב הוא לי ארי במסתרים (הגהות ר' גדליה לפשיץ. וע"ע בערוך 'ארב' ג).